

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

«ЕНЕЇДА»

вперше видана у 1798 р., **перша друкована книга**, написана народною українською мовою, від неї зазвичай датується **початок становлення і розвиток сучасної української літератури**. **Перший твір нової української літератури**, а сам автор - її засновник, що заклав фундамент літературної мови на народній основі.

«ЕНЕЇДА»-«ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ 18 СТ.» (М.РИЛЬСЬКИЙ)

«Енеїда» за **жанром** — ліро-епічна, **травестійно-бурлескна поема** (епічна — події подаються в розповідній формі; травестійна — античні герої «перевдягнені» в українське вбрання, перенесені в історичні умови українського життя; бурлескна — події і люди змальовуються в основному в жартівливо-знижувальному тоні). Проте гумор «Енеїди» — не розважальний. Ніби жартуючи, Котляревський відтворив минуле України, сучасне (другу половину XVIII ст. і початок XIX ст.) і заглянув у майбутнє. Засобами соковитого гумору він зумів оспівати героїзм українського козацтва, його побратимство, нестримну жадобу народу до волі.

Поема – великий віршований твір, у якому розповідається про значні події і видатних людей.

Ліричний відступ – авторські роздуми, міркування, через які можна побачити ставлення автора до зображуваного.

Бурлеск – такий спосіб зображення, коли про теми поважні й високі говориться у спеціально низькому, жартівливому, іронічному тоні, або, навпаки, «низька», буденна тема подається з особливою патетикою, урочистістю, веломовністю.

Травестія – переодягання.

1798 р. – без погодження з автором опублікував любитель словесності конотопський дворянин Папура Максим у Петербурзі.

1809 – третє, підготовлене самим автором і доповнене 4-ою частиною під заголовком «Вергилиева Енеїда, на малоросійський язык переложенная И.Котляревским». На титулі містилося авторське зауваження: «Вновь исправленная и дополненная противу прежних изданий».

1842 – повне видання побачило світ у Харкові уже після смерті автора.

Уже сучасниками «Енеїда» сприймалася як своєрідна хрестоматія народного життя, панорама побуту і звичаїв.

І.П.Котляревський знав «Енеїду» Вергілія ще з семінарських часів у латинському оригіналі. Добре відома йому була і травестія М.Осипова та О.Котельницького «Вергилиева Енеїда, вывороченная наизнанку».

Опрацьовуючи сюжет свого твору, І.Котляревський узяв з поеми Вергілія лише основну сюжетну лінію та імена головних героїв.

Основним джерелом і натхнення, і поетичної матерії слугувала для митця тогочасна дійсність.

Його герої діють відповідно до українських звичаїв, їдять українські страви, співають українські пісні і в поемі говориться про українські села та міста, історію та сучасність.

Рай та пекло населені ним відповідно до уявлень народу, як це зображене в народних легендах та піснях. У раю — убогі вдови, сироти, ті, які «проценту не лупили», а допомагали убогим, ті, які «жили голодні під тинами», з яких глузували, котрих ображали й «випроваджували в потилицю і по плечах». У пеклі ж — пани й чиновники. Автор докладно перелічує всіх, уміщених ним до пекла. На першому плані — поміщики-кріпосники, за ними — козацька старшина, купці, судді, міняйли, чиновники, корчмарі, офіцери.

- Не лише сказано правду про найбільше лихо XIX ст. — кріпацтво, про нелюдність, жорстокість панів, а й висловлено мрію народу про соціальну справедливість: хто знущається над трудівниками, тому місце в пеклі.

- Докладно описано життя різних царів, але суттєвої різниці в способі їхнього життя, у звичках і уподобаннях немає. Своє життя вони проводять у розвагах — бенкетуванні, любовних пригодах, щоденному пияцтві.

- Другою суспільною вадою було хабарництво чиновників. Бюрократичний апарат царської Росії, його моральний розклад змальований в образах богів колоритно й переконливо. За хабар Еол влаштовує бурю на морі, за хабар цю бурю Нептун-«дряпичка» втихомирив; хабарі від Венери бере навіть мати богів Цібелла.

- У багатьох картинах Котляревський відходить від бурлеску, найчастіше там, де йдеться про високопатріотичні або ліричні мотиви.

Майже немає елементів бурлеску в характеристиці Евріала, а також Енея і троянців у IV—VI частинах, в опису втечі Низа та Евріала з рутульського стану, у згадках про гетьманщину тощо. І там, де поет оспівує найсвятіші для народу почуття любові до рідного краю, бурлеск зникає, розповідь стає поважною — то урочистою, то зворушливою.

Де общее добро в упадку,
Забудь отця, забудь і матку,
Лети повинність і справлять... (Евріал)

Еней:
Еней був парубок моторний
І хлопець хоч куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак.

План

Частина перша

1. Розповідь про Енея його характеристика.
2. Еней відправляється з Трої з товаришами.
3. Юнона просить Еола, щоб той своїми вітрами нашкодив Енею.
4. Еней обіцяє Нептуну грошей і той зупиняє шторм.
5. Розмова Венери з Зевсом про Енея.
6. Еней із троянцями припливає в Карфаген до Дідони.
7. Енейю Дідона і троянці п'ють, гуляють і відпочивають.
8. Зевс викликає Меркурія, щоб той розлучив Дідону і Енея.
9. Еней втікає від розлюченої Юнони, а вона від горя кидається у вогнище.

Частина друга

1. Еней прибуває до Сицилії.
2. Еней влаштовує поминки на честь смерті батька.
3. Поєдинок Дареса з Ентеллом.
4. Троянки сплять човни, але за проханням Енея боги посилають дощ і вогонь припиняється.
5. Енею сниться батько, який наполягає, щоб той відплив скоріше з Сицилії і Еней відпливає.

Частина третя

1. Еней припливає до острова Сивілії.
2. Еней разом з відьмою Сивілією потрапляють у пекло і бачать страшні видовища.
3. Зустріч Енея з батьком і пророцтво, яке почув Еней

Частина четверта

1. Еней і троянці прибувають до Латині.
2. Еней відправляє послів до царя Латина.
3. Юнона підмовляє Турна іти з війною на троянців.
4. Троянські пси вбивають неньчину собачку.
5. Латини готуються до війни.

Частина п'ята

1. Еней припливає до Евандра за поміччю.
2. Венера просить Вулкана зробити чудо зброю для Енея.
3. Латини спляють човни троянців.
4. Подвиг Евріала і Низа.
5. Починається битва.

Частина шоста

1. Розмова Зевса, Юнони і Венери на Олімпі.
2. Енею привидились мавки.
3. Турн вбиває Паланта, сина Евандра.
4. Бій Енея з Турном.

Тема твору "Енеїда": змалювання, осмислення історичної долі українського народу; зображені життя та побут різних верств українського суспільства..

Ідея твору: автор пристрасно закликає земляків побудувати свою національну свідомість, об'єднатися в ім'я Української держави; утверджує велич українського народу, його волелюбні прагнення і життєлюбство.

Чотиристопний ямб з пірихієм. Уся поема розбита на **десятирядкові строфи.**

«НАТАЛКА ПОЛТАВКА»

Наталка Полтавка — п'єса, 1819 р.

Основне джерело для написання твору — життя українського суспільства, лірично-побутові, обрядові, купальські пісні, балади («Ой оддала мене мати за нелюба заміж», «Брала дівка льон», «Розлилися води на чотири броди», «Чорна хмаронька наступає», «Лимерівна»).

Основний конфлікт п'єси зумовлений становою та майновою нерівністю у суспільстві.

Основний мотив твору: розлука дівчини з коханим-бідняком та одруження з осоружним багатцем.

Котляревський **вперше в новій українській літературі вводить образ жінки-страдниці** - мати Наталки, Терпилиха, що своєрідно відображуються у її імені.

Персонажі: Наталка, Петро, Возний (Тетерваковський), Выборний (Макогоненко), Микола, Горпина Терпилиха.

«Золото, а не дівка!» - так характеризує Наталку выборний.

Каже про себе сама героїня: «Небагата я і проста, но чесного роду, Не боюся прясти, шити і носити воду».

План

1. Возний розмовляє з Наталкою і розповідає про свою любов.
2. Возний зустрічає пана выборного і розповідає йому про Наталку та просить йому допомогти вмовити Наталку.
3. Мати розмовляє з Наталкою і вмовляє її забути Петра, але у неї нічого не виходить.
4. До Наталчиної хати приходять пан выборний Макогоненко і розповідає про пана возного.
5. Наталка сумує за Петром.
6. Микола розмірковує про своє сирітське життя і козацтво.
7. Микола зустрічає Петра.
8. Микола з Петром зустрічають пана выборного з паном возним в якого рука повязана рушником і Терпилиху та підслуховують їхню розмову.
9. Микола здогадується хто такий Петро і що Наталка засватана.
10. Микола вмовляє Наталку, щоб та зустрілась з Петром.
11. Возний, выборний і Петро розмовляють про театр.
12. Наталка з Петром зустрічаються і розмовляють.
13. Терпелиха, выборний і возний бачать Петра з Наталкою.
14. Спочатку Петро відступається від Наталки, але потім пан возний вирішує відмовитись від Наталки на користь Петра.

Історія написання твору:

У 1818 році Котляревський став директором Полтавського театру для якого і написав Наталку "Полтвку" і "Москаля-чарівника". Поштовою для написання стала пєса Олександра шаховського "Какзак-стихотворец", яка була поставлена в Харківському театрі. У театрі Котляревського служив чоловік у якого була племінниця з такою ж, як у Наталки долею.

За жанром це соціально-побутова драма. Сам Котляревський називає її малоросійською оперою.

У творі заплановано 19 пісень, і всього їх 22.

Композиція твору:

1. Експозиція
Наталка іде по воду і співає пісню.
2. Завязка
Розмова Наталки з возним, освідчення його в коханні.
3. Розвиток дій
Зустріч возного і выборного. Розмова Наталки і її мами. Розмова выборного і Терпелихи. Заручини. Зустріч Миколи і Петра.
4. Кульмінація
Наталка відмовляється від заручин.

Григорій КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО

**Григорій Федорович Квітка (літературний псевдонім — Основ'яненко).
перший український прозаїк, батько української прози**

«Маруся» написана для заперечення скептичних затверджень різних «зубоскалів» і «всезнайків», ніби українською мовою неможливо створити щось таке, що було б «і звичайне, і нікчемне, і розумне, і корисне». «Маруся» була написана з метою довести зрілість і досконалість рідної мови, розчулити читача; «Захищаючи якимось гідністю мови малоруської, я сказав, що міг би змусити розповіддю своєю плакати, - не повірили, я написав «Марусю».

«Маруся» (1834) — **перша україномовна повість нової української літератури**, взірець сентименталізму. За жанром — це **соціально-побутова сентиментально-реалістична повість**.

Тема твору — життя українського селянства, праця, побут і звичаї народу.

Сюжет повісті поданий послідовно, без екскурсів у минуле і майбутнє:

- розлога експозиція (знайомство з головними героями, сім'єю Наума Дрота — дружиною Настею та донькою Марусею, їхніми позитивними характеристиками);
- щаслива зав'язка (кохання з першого погляду Василя й Марусі);
- стрімкий розвиток дії (Василь просить руки дочки в Наума Дрота, який йому відмовляє; хлопець іде на заробітки; Маруся в гаю потрапляє під зливу, застуджується й раптово помирає за день до повернення коханого);
- вражаюча кульмінація (Василь, повернувшись із заробітків вільним від рекрутчини, застає Марусю мертвою);
- логічна розв'язка (тяжко переживаючи втрату, хлопець постригся в ченці й незабаром також помер, а батьки Марусі знаходять утіху в праці, молитвах, смиренні й спілкуванні з Богом).

Повість «Маруся» Г. Квітка-Основ'яненко написав у 1834 році. Це була перша повість письменника. В основі твору – соціальний конфлікт: бідність Василя, загроза солдатчини – головна перешкода до щастя та одруження. Цим письменник робить перші спроби розкрити внутрішній світ героїв, приділяє значну увагу їх переживанням, вчинкам, які психологічно вмотивовує. Так митець прагне полегшено розв'язати соціальну суперечність: Василь знаходить добродійного хазяїна, який обіцяє йому за чесну роботу знайти замість нього «найомщика» в солдати.

Трудящих людей прозаїк змальовує розумними, талановитими. «А те таки правду сказати, — говорить Василь Наумові Дроту, — що нашого братчика куди ні піткни, хоч у науку, хоч у яке ремесло, то з нього путь буде, не пропащі за нього гроші».

Так, в повісті письменник майстерно використовує жанр обрядового плану на похоронах. У Наума Дрота, одного з головних героїв, помирає донька Маруся. Наум у відчаї. Схилившись над нею, він говорить: «Прощай, моя донечко, утіха, радість моя і Зав'яла ти, як садовий цвіточок, засохла, як билинка! Що без тебе тепер зостався? Сирота». Цей обряд має назву голосіння. Автор описує два обряди в повісті: весілля і похорон, і в текст авторської мови вводить прислів'я, приказки, пісні.

Образи: Наум Дрот, Настя, Маруся та Василь. Маруся — дівчина «Висока, струнка, як стрілка, чорнява, очі - як тернові ягідки, бровки - як на шнурочку, личком червона, як що в саду цвіте, носик ... ровенький, а губки - як квіточки розмиють, і між ними зубки ніби жорна, як на ниточці нанизані», Василь — «хлопець гарний, кучерявий, чисто підголений: чуб чепурний, уси козацькі, очі веселенькі, як зірочки...».

Перед розповіддю про освідчення Василя й Марусі письменник подає опис весняного ранку, сповненого життєдайних чар, радісного передчуття тривоги: «Ось і рідесенький туманець впав на річеньку, мов парубок приголубивсь до дівчиноньки і вкупі з нею побігли ховатись між крутими берегами».

На творенні образів Марусі й Василя позначився вплив **сентименталізму**. Ці образи ідеалізовані, в житті для них головним є почуття, тільки ним вони й живуть.

Тон повісті розчулений, головні події життя Марусі описуються з особливою увагою, глибоким почуттям.

Події не завжди достатньо вмотивовані зовнішньою логікою, але вони відповідають внутрішній настанові твору. Так, смерть Марусі відчувається як необхідна, адже така піднесена душа не могла продовжувати буденне життя одруженої жінки. Нереальною виглядає й допомога Василевого хазяїна — невідомого помічника.

Сентименталізм (від франц. «почуття, чутливість») напрям у літературі другої половини XVIII поч. XIX ст., що виник на протигагу класицизму; характеризувався особливою увагою до духовного світу людини і відзначався ідеалізацією дійсності та перебільшенням почуттів; основна увага надавалася почуттям і пристрастям простої людини, спрямована на те, щоб розчулити читача, викликати співчуття до нещасної долі героїв.